hlasem a recenzemi dovedl vnášet do české kultury nové pohledy i podněty.

Po odchodu Jiřího Hronka a nástupu nové šéfredaktorky zpravodajství Marie Kotátkové však brzy dostala ránu z milosti. V březnu 1950 bylo vysílání Kulturní hlídky zastaveno a dr. Wenig je nakrátko přeložen zase zpět do Literární redakce k dr. Kožíkovi. Už za rok – v březnu 1951 – je při politických prověrkách vyřazen z tvůrčí práce a přidělen do nově vznikajícího oddělení dokumentace s úkolem vybudovat něco z ničeho.

„Celkem nevybaveni žádným příručním materiálem začali jsme pomalu navykat rozhlasové pracovníky na to, že v podniku existuje instituce, na kterou se mohou obracet se všemi tazatelskými bolestmi." Dr. Wenig dal dokumentaci tvář i systém, ze kterých těží dodnes.

Tvůrčí činnosti však přitom nezanechal. Postupně – se stále více se uvolňujícím politickým napětím – začíná znovu připravovat pásma, poznámky a fejetony pro školský rozhlas, pro vysílání pro ženy (kde v obou případech jsou na vedoucích místech „staří rozhlasáci"), pro literární i hudební redakci. Jeho nejoblíbenější pracovní metodou je to, co nazývá „kulturně politická reportáž". Nebyl reportérem popisujícím průběh živých současných faktů. Dr. Wenig připravoval své kulturní a převážně kulturně historické reportáže předem – sondáží terénu, studiem písemného materiálu a potom přicházel na místo jejich bývalého dění, aby tam historické děje, případně dílo významné osobnosti líčil a zaznamenával. Síla prostředí jim dodávala zvláštní timbre i echo, a to i v případech, kdy připravený text na místě četl herec. Věřil v inspiraci silou atmosféry. Proto natáčel u hrobky českých králů v katedrále sv. Víta, u kolébky Palackého, ve studentské světničce Jiráskově, nad Mistrovými klávesami ve Smetanově muzeu.

Význam atmosféry zdůrazňoval i při natáčení svých rozhovorů s významnými představiteli českého umění a vědy. Nezval je do studia, přesvědčen, že nejvěrohodnější projev a názor uslyší od nich v prostředí, na které jsou zvyklí. *„Nevzpomínám na to z nějakých samolibých, úzce individuálních důvodů, ale proto, že jsem se tím mnohému, mnohému naučil. Třebas tomu, co znamená prostředí, že tam přečasto najdete, co vám nedá ani nejpečlivější dokumentace – to, čemu říkají Francouzi „dernière finesse" – nejjemnější detail. Jak teprve prostředí vám vybaví pravá slova, ta, která jinak snad ani nejsou ve vašem slovním zásobníku. Jak vás to najednou chytá u srdce – třeba jen takový podvečer v ateliéru Josefa Čapka a vzpomínání paní Jarmily!"* [9]

Dr. Wenig odešel do důchodu 13. listopadu 1966. Ani pak ovšem neumlkla jeho spolupráce s rozhlasovými redakcemi. Jeho poslední dochovaný text je z 10. prosince 1977.

Zemřel 20. března 1979.

Vysvětlivky

(Stránkované odkazy se odvolávají na vzpomínky Dr. Jana Weniga: Rozhlasová léta a lidé, in: Kapitoly z dějin ČsRo, sv. 1, vyd. studijní oddělení ČsRo 1964)

1) s. 124
2) s. 132
3) s. 125
4) S Vrchlickým do Italie před 60 lety (1935)
Podzim v české poesii (1933)
Amerika v boji proti zločinnosti (1936)
Japonsko – země květů v české literatuře (1936)
Co si muži nepřejí k Ježíšku (1930)
Město nejkrásnější (1936) a další
5) s. 137–139
6) s. 148–149
7) J. Berkovec, Vl. Bor, A. Byková, P. Hořec, J. Hlaváček, P. Pražák, Vl. Štěpánek, I. Urban, J. Weingartová
8) Rubriku klípků z kulturního světa připravovala redaktorka „Práce" Alena Byková, tlachavou „slečnu Kristýnu", která neudrží žádné tajemství, představovala Sylva Langová
9) s. 176

Přílohy:

Svědectví Wenigových prací v rozhlasovém archivu

Předložit jejich úplný soupis není možné – jednak proto, že jejich značná část (zejména z období první republiky a protektorátu) se nedochovala, ale i proto, že seznam i těch dostupných by zabral několik stran. A pro vážné zájemce je v archivu k dispozici kompletní registr Wenigova fondu.

Pokusím se proto raději charakterizovat tento fond v číslech a pomocí příkladů, abych ukázal tematickou šíři Wenigových zájmů. Archiv ČRo eviduje 124 Wenigových textů (nepočítám do toho přepisy zvukových záznamů, pořizované v 50. a 60. letech pro cenzurní účely) a 78 zvukových archiválií (i tady jsem vyňal z registru pořady, které jen zpětně používají některé starší Wenigovy práce nebo dokonce zápis opery na libreto dr. J. Weniga).

Z těchto textů připadá 30 položek na „přednášky" (nejstarší období od r. 1930 do 1938), 55 na rozhlasové kompozice (1936–1977) a 33 na drobničky (poznámky, úvahy, fejetony). Pojem „rozhlasová kompozice" sahá od dialogizované přednášky až po náročnou rozhlasovou hru s podtitulem rozhlasový román o dvanácti obrazech „Žlutá růže" ze života Josefa Mánesa. Nejčastější je ovšem pásmo. Mezi drobničkami pak najdeme i seriál dvanácti procházek starou Prahou (domovní znamení, staré pražské domy, pražské zahrady aj.) zadaných do pořadu Kolotoč z r. 1969 nebo šestinásobný autorský příspěvek do pořadu „Piš a slyš" redakce A-Zet.

Význam zvukových zápisů se opírá zejména o 48 rozhovorů s významnými osobnostmi českého umění a vědy (nejstarší je s Maxem Švabinským, pořízený v r. 1950 u příležitosti Mistrových 75. narozenin) až po r. 1969, kdy Wenig přechází v cyklu redakce A-Zet „Čí jste dítě" k natáčení vzpomínek synů, dcer i vnuků na jejich slavné otce, matky a babičky.

Ve svých rozhovorech zachytil Wenig názory a vzpomínky těchto osobností:

Malíři a grafici: M. Švabinský (4x), V. Beneš (2x), J. Slavíček (2x), J. Zrzavý (2x), K. Müller, V. Nechleba, O. Nejedlý, V. V. Novák, V. Sedláček, M. Troup, V. Vácha

Sochaři: J. Horejc, J. Kodet, K. Lidický, J. Nušl

Spisovatelé: Vl. Neff

Fotograf, etnograf: K. Plicka

Herci: D. Medřická, A. Sedláčková, K. Höger, E. Kohout a J. Werich (poslední dva ve společném vyprávění o pražské Kampě)

Rozhlas: J. Bezdíček, J. Hurt, P. Pražský (nedokončený pokus o vytvoření „rozhlasového Slavína")

Hudba: skladatelé M. Kabeláč a J. Doubrava (2x), dirigent F. Stupka, violoncellista L. Zelenka, fagotista J. Füger (2x)

Pěvci: Z. Hrnčířová, J. Procházková, Soňa Červená (o tatínkovi)

Lehká hudba: dr. Jiří Červený, K. Balling, F. A. Tichý, M. Spazierová-Hezká

Vědci a lékaři: egyptolog F. Lexa, pragensista dr. A. Novotný, akademik dr. J. Eisner, architekt S. Bechyně, neurolog dr. K Henner, linguista dr. O. Vočadlo, psychiatr dr. V. Vondráček, sexuolog dr. J. Hynie, orientalistka B. Krebsová

Ve vzpomínkách dětí a vnuků

Zde jsou připomenuty osobnosti V. Vydry st., Z. Štěpánka, sochařů B. Schnircha a J. Mařatky, spisovatelů J. Holečka, A. Weniga, M. Pujmanové, V. Řezáče, indologa V. Lesného. O své babičce Boženě Němcové vypráví její vnuk Jan Němec. O Josefu Čapkovi jeho manželka Jarmila Čapková.

Dr. Wenig se ovšem nespokojil jen s rozhovory s osobnostmi současnosti. Ve svých historických „reportážích", za pomocí zvukových zápisů a ve spolupráci s hudební redakcí, křísí a přestavuje v cyklu „Jak zpívali" i velké osobnosti české minulosti: Emila Pollerta, Vladimíra Tomše, Karla Buriana, Růženu Maturovou, Adolfa Krössinga a Bohumila Benoniho. Do této tematické oblasti patří i čtyři rozsáhlé kompozice na téma „První představitelé smetanovských postav".

Rozsáhlými pásmy s četnými hudebními ukázkami seznamuje dr. Wenig za odborné spolupráce Olgy Jelínkové posluchače také s osmi hudebními nástroji – jejich historií, výrobou i orchestrálním využitím: s houslemi, klavírem, varhanami, harfou, flétnou, violoncellem, kytarou a lesním rohem.

Tolik o charakteru zvukových záznamů.

Texty

Pokud jde o zachované texty, připadá největší počet na pragensie, které navíc prosakují i do oblasti hudby (o vztahu W. A. Mozarta, H. Berlioze, M. v. Webera, a L. v. Beethovena k Praze). Jiným příkladem jsou „**Hudební toulky Prahou s B. Smetanou**" nebo „**s J. Duškovou**". Hudba vůbec tvoří druhý velký námětový celek (**Hudba českých zámků, Sukovy Křečovice**). Třetí je pak česká kultura v nejširším pojetí, od medailonů J. Vrchlického, V. Dyka, A. Klášterského, A. Jiráska, B. Němcové, J. Mánesa (nejčastěji pro školský rozhlas) přes průhledy do české literatury (např. „**Učitel v českém románu**", „**Z knih do oper**" aj.) až po obdiv k české vědě: egyptologa B. Hrozného představuje v rozsáhlé kompozici „**Pán hliněných tabulek**" (1959). Pro nejstarší období jsou charakteristická varieta: od **Byrona** (1938) přes pohledy do světa (**Jak asi vypadá dnešní Palestina** – 1936, **Dnes večer v Paříži** a **Dnes večer v Londýně** – 1937) až po témata zdravotnická a rodinná. Jde zřejmě někdy jen o rozhlasové úpravy „přednášek" odborníků. Jako autora večerní pohlednice z Paříže označuje dr. Wenig dr. Sommera. Londýn „popsal" Wenig sám za pomoci monografie A. Mauroise. Nechybí ani aktuality: „**Pozor, letecký útok**" (1938). V pořadu „A léta běží, vážení" z r. 1969 se dokonce vrací k tématu baletu, kterým začínal svou spolupráci s rozhlasem před 40 lety.

Byl autor neobyčejně plodný a zdá se dokonce, jakoby jeho nucený přechod z redakční činnosti do dokumentace a zejména později do důchodu umožnil oprostit se od banálních redakčních úkolů a naplno rozvinout jeho nejvlastnější zájmy a oblíbená témata. Z let 1952–1977 pochází přes 70 textů a všechny zvukové záznamy, jak to ostatně dr. Wenigovi nabídly i nové – před válkou téměř neznámé – technické možnosti. Škoda jen, že v těch posledních letech mu zdravotní potíže i věk brání v navazování nových kontaktů a on se tak obrací do stále hlubší minulosti. Těží z ní však pro rozhlas i pro posluchače obrazy trvalé hodnoty.

Knižně vydané práce Dr. Jana Weniga podle katalogu Univerzitní knihovny Praha

(v chronologickém řazení)

Detektivní dobrodružství Jirky Bartoše
(Praha, Šolc a Šimáček) 1934

Jarča dělá módu
(Praha, Šolc a Šimáček) 1935

Panenka pro štěstí (dívčí román)
(Praha, Alois Hynek) 1936
(Praha, Ivo Železný) 1991

Za volantem (dívčí román)
(Praha, Šolc a Šimáček) 1936

Studentka Olga
(pod pseudonymem J. E. Martin)
(Praha, Vladimír Zrubecký) 1938

Madla zpívá Evropě (dívčí román)
(Praha, Vladimír Zrubecký) 1938 a 1940

Žlutá růže Josefa Mánesa
(rozhlasový román o dvanácti kapitolách – spoluautor J. R. Marek, výtvarný kritik Národních listů)
(Praha, Pražská akciová tiskárna) 1940

Ostrov, o kterém všichni sníme
(Praha, J. R. Vilímek) 1940
(České Budějovice, Růže) 1968

Praha matička
(hra se zpěvy pro mládež o osmi obrazech – upravila Míla Mellanová)
(Praha, Divadelní knihkupectví a nakladatelství Fr. Švejda) 1940

První film septimánky Sylvy (dívčí román)
(Praha, B. Smolíková-Mečířová) 1941

Matička Praha vypravuje (putování starou Prahou)
(Praha, Jar. Tožička) 1941

Márinčino dětství
(Českomoravský kompas) 1942, 1946 a 1948
(České Budějovice, Růže) 1968

Jiří Borkovec ze Zálezla
(Praha, Jar. Tožička) 1943

Poznámky k problému filmového námětu
(přednáška ze semináře pro filmové autory)
(Praha, Knihovna Filmového kurýru) 1943

Přednášky ze semináře pro filmové autory
(Praha, Knihovna Filmového kurýru) 1944

Práce je živá (předmluva dr. J. W. ke knize fotografií Vlad. Hipmana)
(Praha, Česká grafická unie) 1945

Le film tchécoslovaque (vydáno pro mezinárodní filmový festival v Cannes 20. září – 5. října 1946)
(Praha, Maison d∞edition cinématografique Tchécoslovaque) 1946

Slza na rukávě
(Praha, Nová osvěta) 1948

Chrám chrámů (dějiny, památky, legendy)
(Praha, Ústřední církevní nakladatelství) 1955

Filmoví herci o sobě
(Praha, Orbis) 1959

Byli v Praze
(Praha, Státní hudební vydavatelství) 1962
(Praha, Supraphon) 1970 a 1980

Rozhlasová léta a lidé
(In: Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu, díl 1)
(Praha, Studijní oddělení Čs. rozhlasu) 1964

Prahou za hudbou
(toulky, zamyšlení, zastavení)
(Praha, Orbis) 1974

Prahou za hudbou
(toulky, zamyšlení, zastavení – v japonské verzi)
(Tokio, Shobun-Sha Publishers) 1989

Co vyprávěly staré pražské domy
(Praha, Panorama) 1982

Realizované filmové předlohy (podle údajů Národního filmového archivu Praha)

Hrané filmy:

Madla zpívá Evropě
(podle stejnojmenného dívčího románu z r. 1938) 1940

Tanečnice
(ve spolupráci s režisérem Fr. Čápem) 1943

Alena (ve spolupráci s režisérem Mir. Cikánem) 1947

Dokumenty:

Český granát 1940
Matka a dítě 1940
Milíře 1943

Operní libreta:

Zbyněk Vostřák: Pražské nokturno
(na námět povídky F. Kupky) 1957

Jaroslav Doubrava: Balada o lásce
(na námět povídky Z. Wintra) 1962

TECHNIKA

Ing. Martin Zadražil

Digitální vysílání a jeho vývoj v posledním období

V našem časopise jsme se digitálnímu vysílání naposledy věnovali již poměrně dávno, a proto určitě neuškodí si říci, co se v této oblasti v poslední době změnilo, popřípadě co se naopak příliš nemění.

Digitální vysílání je v České republice v docela zajímavé pozici – ono totiž je i není. Již od roku 2000 se vysílá v systému DVB-T v režimu experimentálního vysílání v oblasti Prahy několik televizních a rozhlasových programů. Toto vysílání zajišťují společnosti České radiokomunikace a Czech Digital Group. Obsah vysílání je tvořen rozhlasovými a televizními programy, které jsou zároveň vysílány klasickým způsobem (ať už běžným vysíláním vzduchem nebo v kabelových rozvodech). Koncem roku 2004 se k těmto dvěma společnostem přidal ještě Český Telecom, který také zahájil experimentální vysílání systémem DVB-T. Kromě vysílání tímto systémem ještě proběhlo několik experimentů vysílání systémem T-DAB (v letech 1999, 2000 a 2001) a na podzim roku 2003 také asi měsíční vysílání systémem DRM (digitální vysílání v pásmu středních vln).

V loňském roce byl výrazně zvýšen tlak na přijetí nezbytných legislativních úprav, které by umožnily přechod z rámce experimentálního na řádné digitální pozemské vysílání. Tento tlak způsobil opět celkem zajímavý vývoj. Již koncem léta loňského roku Český telekomunikační úřad (ČTÚ) přidělil technické prostředky (jinými slovy kmitočtové příděly) na provozování řádného digitálního pozemského vysílání systémem DVB-T třem výše uvedeným subjektům. Tyto technické prostředky jsou však dočasné, protože na úrovni celé Evropy ještě není proces kmitočtového plánování a alokace konkrétních kanálů určených pro využití v jednotlivých státech definitivně ukončen. K ukončení tohoto procesu dojde až na plánovací konferenci, která proběhne začátkem léta roku 2006. Teprve tato konference určí konečné kmitočtové příděly, které budou následně využívány i v České republice. Očekává se, že tento proces umožní využít v České republice až šest multiplexů pro vysílání systémem DVB-T a až čtyři multiplexy pro systém T-DAB.

Jak již bylo uvedeno, příděly od ČTÚ jsou tedy na dočasné kmitočty a je nutné počítat s nezbytným přesunem na definitivní kmitočty, a to pravděpodobně do konce roku 2007. Protože byly uděleny kmitočtové příděly jednotlivým operátorům, kteří však nemají licence na poskytování obsahu, vyhlásila Rada pro rozhlasové a televizní vysílání koncem loňského roku licenční řízení na obsazení dvou z těchto tří přidělených multiplexů. Do licenčního řízení se přihlásilo poměrně velké množství zájemců a v průběhu května roku 2005 probíhala jednotlivá veřejná slyšení. O obsazení třetího multiplexu zatím nebylo rozhodnuto a situace se příliš nevyjasnila ani po přijetí zákona o elektronických komunikacích (ZEK), který začal platit od 1. května 2005. Tento zákon sice vytvořil legislativní základ pro vznik tzv. multiplexu veřejné služby (tj. multiplexu, který by společně vytvářela Česka televize a Český rozhlas), ale jak již bylo řečeno výše, jeho definitivní podoba může pravděpodobně vzniknout až po ukončení plánovací konference. V tomto přechodném období se tedy stále hledá cesta, jak regulérní digitální vysílání zahájit. Koncem roku 2004 proběhla poměrně komplikovaná jednání, která nakonec vedla alespoň k prodloužení povolení k experimentálnímu vysílání pro všechny stávající operátory ze strany RRTV. Probíhající licenční řízení zároveň dávají předpoklad k přidělení licencí v průběhu letošního roku.

Pro Český rozhlas se po přijetí zákona o elektronických komunikacích situace naopak v určitém směru vyjasnila. Tento zákon totiž novelizoval některá ustanovení zákona o Českém rozhlase a zejména explicitně uvádí, že ČRo se bude podílet na tvorbě a naplnění veřejnoprávního multiplexu společně s Českou televizí (systém DVB-T). Zároveň upřesňuje, že vysílání systémem T-DAB by mělo probíhat zejména ve III. TV pásmu. Tato konkretizace použitého kmitočtového pásma je opět důležitá zejména s ohledem na výsledky výše zmiňované plánovací konference.

Nicméně přes legislativní existenci pojmu multiplexu veřejné služby toto de facto neexistuje. Zákon totiž nijak časově nevymezuje povinnost vzniku takového multiplexu a vzhledem k jisté dočasnosti přidělených technických prostředků se v současné době spíše objevují informace, že se multiplex veřejné služby v podobě, kterou uvádí zákon, objeví až po ukončení plánovací konference a přijetí jejích závěrů (to znamená pravděpodobně až v průběhu roku 2007). Tyto úvahy mohou vést ke skutečnosti, že žádný ze tří existujících multiplexů nebude deklarován jako veřejnoprávní. Českému rozhlasu by tudíž nevznikl žádný legislativní nárok na umístění svých programů do digitálního vysílání DVB-T. Vše tedy bude záviset zejména na konání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, která by měla udělit licence na programové pozice (čtyři televizní programy v každém multiplexu) a případný další (multimediální) obsah.

Jestliže legislativa doposud hledá cestu, Český rozhlas svoje záměry a představy již poměrně jasně vyjádřil. V průběhu první poloviny letošního roku se zpracovávala a upřesňovala Koncepce první etapy digitálního vysílání Českého rozhlasu. Tento materiál, původně pracovní dokumentace, se postupně rozrostl na jasnou definici cílů a postupů, kterou ve finále schválila i Rada Českého rozhlasu. Zároveň v rámci rozhlasu vzniklo i několik týmů a pracovních skupin, které se podrobněji zabývaly přípravou a rozjezdem digitálního vysílání.

Zásadní částí této koncepce je záměr rozhlasu vybudovat nové programové formáty a stanice, které by svoje místo pro vysílání našly právě v nových digitálních platformách (zejména DVB-T, DAB). Z pohledu techniky asi nemá smysl rozebírat tyto záměry konkrétně a podrobně, jde však až o čtyři nové stanice.

Dvě z těchto stanic byly naplánovány v základním rozsahu s počátkem vysílání od 1. května 2005 – tj. s počátkem platnosti ZEKu. Bohužel však (jak je výše uvedeno) nedošlo k zahájení řádného digitálního vysílání, proto jsou uvedené stanice – D-Dur – stanice klasické hudby – a Česko – zpravodajská (all news) stanice – nabízeny posluchačům pouze jako internetové vysílání. I tak se ale setkávají s poměrně velkým zájmem.

Dalšími plánovanými stanicemi by pak měly být vzdělávací a publicisticko-naučná stanice od září 2005 a stanice zaměřená na mladé posluchače od ledna 2006. S největší pravděpodobností půjde opět o internetová rádia. Pokud by se však do té doby podařilo vyřešit situaci se skutečným vysíláním „on air", budeme se snažit umístit tyto programy i na dostupných formách digitálního vysílání. Čeká se tedy na rozhodnutí státních orgánů, Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (která licencuje programy, tj. obsah) a Českého telekomunikačního úřadu, který reguluje technické prostředky (vysílače).

Na rozdíl od systému DVB-T, který se, přes výše uvedené problémy, jednoznačně prosazuje, je situace v oblasti rozvoje vysílání systémem T-DAB v České republice méně povzbudivá. Po období experimentů v pásmu L se již několik let prakticky nerozvíjí. Důvodem je nevhodnost vysílacího pásma L pro celoplošné pokrytí (sítě vysílačů by musely být příliš husté) a obsazenost pásma VHF, resp. především 12. TV kanálu analogovým televizním vysíláním. Český rozhlas nechal zpracovat kmitočtovou studii, která naznačuje možnost využití jiného kanálu (DAB bloku) v pásmu VHF, zejména pro dočasné a pilotní projekty. Zda se podaří prosadit jednak navrhované technické řešení a zda legislativa umožní rozhlasu stát se operátorem takového multiplexu, je nyní opět na posouzení státních orgánů. Zajímavé je, že na podzim by v Praze měla proběhnout evropská konference DAB fóra, a alespoň pro tuto příležitost by bylo vhodné nějaké vysílání zrealizovat.

Na závěr ještě uveďme systém DRM – Digital Radio Mondiale. Tento systém využívá pro vysílání stávající vysílače v pásmech krátkých a středních vln, obecně do 30 MHz. Je využitelný především pro vysílání na velké vzdálenosti, typicky pro zahraniční servisy. Kvalita je podstatně lepší než u analogového AM vysílání, nicméně srovnatelná „pouze" s VKV vysíláním. Rozvoj tohoto systému brzdí především skutečnost, že na trhu nejsou dostupné standardní přijímače, a tak je poslech zatím doménou zručných amatérů, kteří jsou schopni jej přijímat pomocí upravených komunikačních přijímačů a dekódovat programy na počítačích. Přesto nelze ani tento systém opomenout a do budoucna se může stát velice významným a konkurenceschopným i na trhu domácího vysílání.

Tento velmi stručný přehled si neklade za cíl být vyčerpávajícím přehledem všech aktivit, které se v oblasti digitálního vysílání objevují. Přechod na digitální vysílání je jistě velmi komplikovaný proces, který je ovlivňován mnoha objektivními skutečnostmi, ale také řadou partikulárních zájmů jednotlivých účastníků tohoto procesu. Je tedy nutné přivítat zejména skutečnost, že v posledním období se většina z nich snaží najít co nejlepší cestu vpřed a lze s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že řádné digitální vysílání bude v dohledné době skutečně zahájeno.

DOKUMENT

MgA. Jiří Hraše

Praxe cenzury ve vysílání Radiojournalu

....je nutno se alespoň stručně zmínit o vnitrorozhlasové cenzuře. Tato otázka nebyla dosud systematicky prozkoumána, nicméně existují známky toho, že vedle již popsané cenzury ministerstva vnitra prováděl RJ svou vlastní cenzurní činnost. Není zatím zřejmé, jak přesně byla organizována.

Lenka Čábelová, Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939. Praha 2003.

Nejde o „známky" vlastní cenzurní činnosti Radiojournalu, nýbrž o zjevné projevy, zčásti již i v nedávné době publikované (např. ve Světě rozhlasu 8/2002 a v Tvaru 19/2002). Na následujících stránkách, které si nedělají nárok na „systematické zkoumání" a na „přesná" zjištění, ale jsou jen soupisem dosud při různém pátrání nalezených případů cenzurních zásahů, se stýkají údaje z různých zdrojů a různé povahy v přece jen rozsáhlejším a názornějším souboru, nežli jaký může suplovat pět odkazů (č. 157–161) v práci Čábelové na str. 70–71 podle skript doc. Vladimíra Kováříka. Ostatně, jen sama Kováříkova skripta posbírala daleko větší počet konkrétních příkladů.

Správně Čábelová postřehla dvojí podobu motivace vnitřní rozhlasové cenzury, totiž zásahy z vlastní úvahy a pod vnějším vlivem. Jen příklady neuvádí asi nejpřesněji. Je ovšem často nesnadné odlišit rozhodnutí policejní od vnitrorozhlasového, cenzuru samostatnou od cenzury pod vnějším vlivem. Jen někdy je motivace zřejmá, ale: ať jde o policejní zásah, o interní zásah nebo o rozhodnutí pod vlivem vnějšího tlaku, výsledek je vždycky týž.

Nemáme souvislý systém cenzurních úkolů, tomu se blížila až cenzura protektorátní, ale máme něco obecných výkladů a zásad, něco konkrétních pokynů, řadu výsledků cenzurních zásahů. Náš soubor také vzhledem k tomu člení svůj materiál do pěti skupin podle povahy materiálu, zjištěného původu, příp. předpokládaného účelu:

A Dokumenty o pojetí a organizaci cenzury
B Vnitropodnikové pokyny a příkazy
C Vzpomínky a rekapitulace
D Tlaky, vlivy, intervence
E Jednotlivé útoky, ústupky a neúspěchy.

Původně jsem zamýšlel skončit tento výběr přelomem let 1938/1939. Ale nabízelo se dost pozoruhodných položek cenzury protektorátní a nacistické, které v jistém smyslu rozvíjejí a usoustavňují (a ovšem výrazně gradují a usměrňují) cenzurní kroky. A tak soubor dosáhl v některých případech až za osvobození roku 1945.

Celek ovšem nepodává komplexní dokumentaci, ale je spíše pestrým souborem názorných ilustrací pro představu cenzurní praxe.

(Za nalezení archivních dokumentů vděčím paní Jarušce Novákové, francouzské texty laskavě přeložila paní Marcela Benešová.)

A Dokumenty o pojetí a organizaci cenzury

A 1 DATA A DOKUMENTY MEDIÁLNÍHO PRÁVA 1919–1945

11. června 1919
zaslalo policejní ředitelství redakcím nařízení předkládat list k cenzuře dvě hodiny před vydáním

29. února 1920
v přijaté Ústavě ČSR (zákon č. 121/1920 Sb. z a n.) Národní shromáždění odhlasovalo § 113: „Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné censuře." a § 117, zaručující svobodu projevu slovem, písmem, tiskem i obrazem v mezích zákona

14. dubna 1920
zákonem č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních řešilo Národní shromáždění situace ohrožení státu, mj. omezením občanských práv a svobod, vč. svobody tisku

19. března 1923
Národní shromáždění zákonem č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky přijalo trestněprávní normu pro stíhání „závadných textů, které by mohly být posuzovány jako ohrožení bezpečnosti republiky"

17. dubna 1924
vládní nařízení o podmínkách pro zřizování, udržování a provoz telegrafů vymezilo podmínky udílení koncesí na vysílání i příjem radiového vysílání

30. května 1924
byla přijata tzv. „tisková novela" (zákon č. 124/1924 Sb. z. a n.), která zostřovala cenzuru, omezovala redakční svobody a určovala vysoké tresty

28. června 1933
přijalo Národní shromáždění zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti jako jediný z komplexu čtyř tiskových zákonů, které navrhla roku 1929 novinářská komise

13. května 1936
Národní shromáždění přijalo zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., obsahující § 125 („Censura a jiná opatření k ochraně veřejných zájmů") a § 126 („Omezení v oboru radioeletrických zařízení"). Byla zřízena ústřední cenzurní komise s řídící a kontrolní funkcí

19. prosince 1938
byly vydány Pokyny pro úředníky tiskové dozorčí služby

29. ledna 1939
předseda vlády Rudolf Beran (po jednání ministra zahraničních věcí v Berlíně) formuloval na schůzi v Brně nacistické požadavky na zostření cenzury: „Je nutno zvláště dáti mimořádný pozor na tisk, brožury, na letáky, na projevy na schůzích. Tisk musí spolupracovat se státními orgány a neotiskovat to, co pokládá redaktor za dobré."

1. září 1939
vydáno nařízení o mimořádných rozhlasových opatřeních (Říšský zákon I. strana 1683), platné i v Protektorátu. Zakazovalo poslech cizích vysílačů a šíření jejich zpráv pod hrozbou těžkými tresty

17. září 1939
vstoupilo v platnost zvláštní tajné nařízení Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku

v dubnu 1945
v košickém vládním programu rozhodla československá vláda o státní kontrole ministerstva informací nad veškerou rozhlasovou propagandou

(Podle kapitoly Dějiny mediálního práva v datech, garantované PhDr. Václavem Moravcem, in: Dějiny českých médií v datech. Praha, Karolinum 2003)

A 2 VYSÍLÁNÍ BEZ POLITIKY

Radiojournal byl od r. 1925 členem Mezinárodní rozhlasové unie (IBU). Unie usilovala o sbližování až sjednocování vysílacích principů a také vztahů rozhlasu k veřejnosti. Zjišťovala a porovnávala proto praxi rozhlasových institucí jednotlivých členských zemí.

Bulletin IBU a dodatek k němu z r. 1928:

série č. 842
Mezinárodní rozhlasová unie
24. ledna 1928
Ženeva

Rozhlas a politika

(...)

Zpravodaj M. O. Czeija

Na konferenci v Praze byla po dlouhé debatě přijata následující rezoluce:

„Komise pro sblížení souhlasí, že 'politika musí být vyloučená z radiofonie'.

Během Konference v Côme (Itálie) se o této rezoluci diskutovalo a několik členů Komise deklarovalo svůj nesouhlas s touto rezolucí.

(...)

Podle mne svobodná činnost, která by měla být zaměřená na určitou úroveň, vyžaduje, aby se radiofonie vyhnula přizpůsobování se politice.

Ať už jsou společnosti různé a jakkoliv svobodné ve svých aktivitách, Svaz musí, dle mého, přehodnotit a více propagovat svůj názor v této důležité věci.

Jestliže komise pro sblížení a Rada inklinuje k oddělení politiky od radiofonie, pak společnosti budou mít oporu, aby byly uchráněny proti používání radiofonie pro cíle politických stran.

Tato ochrana je důležitá z mnoha různých důvodů. Bezpochyby je vysílací společnost zodpovědná za vysílané programy a nebude nevinná ani v případě, že se nějaký politik bude odvolávat na svou imunitu.

Na základě toho společnost je nucena cenzurovat příspěvky, které by vedly k nějakým konfliktům.

Politika by mohla radiofonii uškodit, pokud v době voleb nebo jiných důležitých politických událostí nebude radiospolečnost brát ohled na všechny politické strany.

Vezmeme-li v úvahu tyto okolnosti, předkládám tento návrh:

„Komise pro sblížení souhlasí, aby 'politika byla vyloučená z radiofonie'."

Série č. 989
20. června 1928
Dodatek hlášení M. Czeiji, týkající se tématu.

Rozhlas a politika

„Je jisté, že britský delegát narážel občas na roli British Broadcasting Corporation během národní stávky r. 1926, ale dělal to mimochodem. Britský argument byl, že normální radiofonické programy musejí zahrnovat témata kontroverzní (bereme-li v úvahu všechna možná opatření k zajištění nestrannosti) a že British Broadcasting Corporation nesplní svou úlohu, pokud takto nebude jednat (posláním této společnosti je zásobovat veřejnost tématy, která by ji mohla zajímat)."

(Archiv ČRo)

Téma bylo dále živé a úřad IBU dostal k tomu žádosti o informaci „o podmínkách řízení a schvalování rozhlasového vysílání, týkajícího se politických otázek v každé zemi". Rozeslal proto r. 1930 dotazník členským rozhlasovým společnostem. Odpovědi Radiojournalu na všechny otázky jsou stručné a věcné:

Série č. 2283
PŘÍSNĚ TAJNÉ
??? 1930

Rozhlasové vysílání a politika

Otázky:

1. Existují v dispozicích (nařízeních, opatřeních), jimiž se řídí provoz rozhlasových stanic podléhajících vaší kontrole, nějaká omezení vztahující se k šíření politických otázek prostřednictvím vysílání? Pokud ano, jaká jsou tato omezení?
   Ano, vysílání pořadů s tematikou vnitřní politiky je zakázáno nařízením vydaným Ministerstvem vnitra, které striktně stanoví šíři aktivit Radiojournalu.

2. Je-li povoleno rozhlasové vysílání politických rozprav, jaký je systém ustanovení (oprávnění, povolení) nebo vámi dobrovolně přijatý systém k zajištění rovnoprávnosti prezentace všech politických doktrín?
   Viz odpověď na otázku č. 1

3. Byl tento systém vyzkoušen? S jakými těžkostmi jste se setkali? Jak tyto obtíže překonáte (jaké máte řešení, návrhy?) – uvést pouze v obecné rovině.

S ohledem na skutečnosti, jimiž se řídí vnitřní politika naší země (existence několika politických stran), politická nestrannost, která doprovází rozhlasové vysílání v Československu, vykázala nejlepší výsledky, neboť jinak by bylo velmi obtížné vyhnout se konfliktům s různými politickými stranami, tiskem i veřejností. Dokonce i v případě vysílání diskusí na téma sociální politika nebo kultura obecně je třeba dodržovat všechna preventivní opatření z hlediska přísné cenzury, aby nebyla probírána témata, která by mohla vést k polemikám nebo k jakýmkoli politickým diskusím.

4. Jsou nějaké výjimky v běžném nařízení ve zvláštním případě zvýšené politické aktivity? Pokud ano, o jaké výjimky se jedná?

V naší zemi neexistují výjimky z běžných ustanovení v případech zvláštních politických aktivit, ani v době před volbami. V tomto případě Radiojournal vysílá pouze výsledky voleb na bázi oficiálních prohlášení.

5. Jsou-li přijata určitá omezení týkající se rozhlasového vysílání politického charakteru, jaké metody používáte, abyste ochránili vaši organizaci proti označení politické vysílání, když vysíláte projevy, které mají dosah sociální, místní nebo národní?

Všechny přednášky nebo diskuse vysílané Radiojournalem podléhají dvojí cenzuře: první je oficiální, druhá je prováděna rozhlasovými orgány samými. Díky tomuto zažitému systému se žádná z relací nedostala do konfliktu s tiskem nebo veřejností.

Co se týká různých projevů, vysílá Radiojournal pouze ty, které mají oficiální charakter nebo celonárodní dosah.

6. Za předpokladu, že existují omezení týkající se relací s politickými tématy, zavedli jste nějaké nařízení se zvláštními instrukcemi pro autory komedií, pro herce atd. s cílem vyhnout se politickým narážkám?

Zvláštní nařízení platí pouze pro přednášející, komedie nebo rozhlasové hry politického charakteru nejsou do vysílání zařazovány ve shodě s linií Radiojournalu.

7. Co se týká mezinárodní politiky, podléháte nějakým omezením, která se týkají vysílání rozprav (diskusí) na témata mezinárodní politické situace z hlediska obecného, konkrétního nebo v případě situace zvlášť důležité?

V pořadech zahraniční politiky Radiojournal postupuje vždy ve shodě s Ministerstvem zahraničních věcí, reprezentovaným jeho Tiskovým odborem.

V pořadech vnitřní politiky se Radiojournal radí se zástupcem presidia ministerské rady, členem jeho Tiskového odboru.

8. Pokud jste přistoupili k pravidelnému vysílání nebo za zvláštních okolností k vysílání pořadů s politickou tematikou, jaká byla reakce posluchačů? Přispěly tyto pořady k větší popularitě vašeho vysílání?

Tyto pořady se těší přízni posluchačů a přispěly ke vzrůstu popularity rozhlasového vysílání.

9. V případě porušení nařízení (pravidel) týkajících se relací politického charakteru někým, kdo byl pozván do studia nebo kdo se zúčastnil vysílání zprostředkovaného z jiného místa než studia, jaké sankce jsou vůči němu uplatňovány?

Každá přednáška je kontrolována hlasatelem, který má k dispozici text cenzurovaný Radiojournalem. Hlasatel má přesné instrukce, kdy přerušit přednášejícího, a zasahuje, jakmile se jeho řeč zásadně odlišuje od schváleného textu.

Účinkující, který poruší nařízení, s nimiž souhlasil podpisem smlouvy o vystoupení, ztrácí nárok na honorář a už nesmí mluvit nebo zpívat na mikrofon Radiojournalu.

10. Zákonná opatření vaší země týkající se postihu deliktů v oblasti psaného nebo mluveného slova namířených proti vládě, bezpečnosti státu, suverenitě cizích zemí, jsou použitelná i v rozhlasovém vysílání? Pokud ano, o jaká opatření se jedná?

Na jedné straně zákony (stále platný dávný rakouský zákon č. 6 z roku 1863) platné v naší zemi a vztahující se na postih tiskových deliktů (tiskový zákon) nejsou použitelné na rozhlasové vysílání. Dosud ani nebyla žádná příležitost k soudnímu jednání s použitím těchto zákonných prostředků na případ rozhlasového vysílání.

Na druhé straně ale zákon na ochranu Československé republiky z 19. 3. 1923 č. 50, který uvádí různé delikty z oblasti mluveného nebo psaného slova nebo jiné přestupky proti vládě, ústavě nebo bezpečnosti Československé republiky nebo proti vládním představitelům, je použitelný i na rozhlasové vysílání.

(Archiv ČRo)

A 3 K PRAVIDLŮM CENZURNÍ PRAXE

Na otázky z Bernu k cenzurní praxi za českou stranu odpovídalo Ministerstvo pošt a telegrafů. Toto je české znění odpovědi:

K otázce č. 1:

Censura nad placenými programy vysílanými naší rozhlasovou společností Radiojournal přísluší u nás ministerstvu vnitra stejně jako novinářská a vůbec tisková censura. Ministerstvo vnitra dává tuto censuru vykonávati policejními ředitelstvími v sídle jednotlivých rozhlasových stanic. Censura, kterou vykonává ministerstvo vnitra, resp. příslušná policejní ředitelství, omezuje se toliko na to, aby se do rozhlasu nedostalo nic, co odporuje zákonu, veřejnému řádu nebo dobrým mravům.

Kromě toho je tu však třeba ještě censury, nebo spíše kontroly event. redakce další, která by se starala o to, aby se do rozhlasu nedostávaly projevy nebo texty, kterými by se posluchači radia nebo jejich část cítila dotčena ve svých citech národnostních, event. náboženských nebo ve své příslušnosti politické nebo stavovské (profesionální). Je také třeba postarati se o to, aby do rozhlasu se nedostávaly texty, které odporují všeobecně uznávanému vkusu. Tuto druhou, mnohem delikátnější a podrobnější censuru, resp. kontrolu provádí arciť sama rozhlasová společnost svými orgány.

K otázce č. 2:

Censura, kterou vykonává ministerstvo vnitra, resp. jemu podřízené nebo jím delegované orgány, je jednak censura preventivní na podkladě textů napřed předložených rozhlasovou společností těmto orgánům, jednak censura dodatečná prováděná tím, že censurní orgány poslouchají rozhlasové programy svými přijímací-